

Nove potrebe i izazovi razvoja civilnoga društva

Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva ima jedinstvenu funkciju u sustava podrške stabilizaciji i razvoju civilnog društva u Hrvatskoj. Mnogobrojnim Zakladinim programima podržani su postojeći i dominantni oblici djelovanja organiziranog civilnoga društva, ali su također poticani novonastajući. U tom su procesu razvijani ovim svrhama primjereni instrumenti Zakladinog djelovanja prema civilnom društvu. U tom smislu treba istaknuti značaj i dalekosežnost Zakladinih programa kao što su npr. Institucionalne podrške i suradnja s neprofitnim medijima jer pokazuju Zakladinu predanost tim dvama ciljevima: s jedne strane stabilizaciji, a s druge razvoju civilnog društva. Dugovječnost tih programa pokazuje ne samo njihovu potrebu nego i primjerenost njihovog dizajna. Prvi se razvio u ključni Zakladin program, a drugi se kroz njegovu vođenu tranziciju iz okrilja Nacionalne zaklade u Ministarstvo kulture razvio u jedan od prepoznatljivijih inovacija u djelovanju tog Ministarstva. Nacionalna zaklada je u ovom, više od desetljeća dugom procesu, izgradila snažne institucionalne kako administrativne tako i operativne kapacitete. Ova postignuća i kapaciteti prepoznati su od drugih institucionalnih aktera u sustavu pa se tako Nacionalna zaklada prema zaključku Vladinog Međuresornog povjerenstva za koordinaciju politike financiranja projekata i programa udruga iz državnog proračuna Republike Hrvatske usmjerava u specijalizaciju dodjele institucionalnih podrški i drugim skupinama organizacija civilnog društva, a također je postala jedan od akreditiranih provoditelja natječaja za EU fondove. U ovom, tek započetom procesu, postoji mogućnost da se izgubi jedna od ključnih komponenti dosadašnjeg djelovanja Nacionalne zaklade, a to je inicijativnost i mogućnost odgovora na nove potrebe civilnog društva u Hrvatskoj. Dugoročno, to je svođenje Nacionalne zaklade na administratora financijskih podrški bez prostora za razvojne programe i bez neophodne aktivne društvene uloge. Odluka 3. saziva Upravnog odbora Nacionalne zaklade koja je 2012. godine u Pravilnik o uvjetima i postupku za dodjelu sredstava za ostvarivanje svrhe Nacionalne zaklade, uvrstila Razvojnu suradnju kroz programske podrške odnosno mogućnost uspostavljanja tematskih fondova iz sredstava financijske imovine koju je Nacionalna zaklada u prethodnih deset godina uvećavala u svrhu pravovremenog pokretanja novih inicijativa i inovativnih institucionalnih projekata koji su većeg financijskog opsega, dugoročno pruža jedan od važnih poluga razvojnih ulaganja Nacionalne zaklade u civilno društva, ali je i jedan od mogućih načina zadržavanja postojeće važne uloge Nacionalne zaklade u stvarnom razvoju civilnog društva u Hrvatskoj. Tematski fondovi su komplementarni mehanizam postojećim oblicima djelovanja Nacionalne zaklade i

doprinosu reaktualizaciji osnovne svrhe njezinog osnivanja propisane Zakonom o Nacionalnoj zakladi za razvoj civilnoga društva (NN 173/2003.).

I. Kontekst

Potreba za osnivanjem Tematskog fonda Demokratizacija 2.0 temelji se na nekoliko odrednica društvenog konteksta u kojem se razvijalo civilno društvo u Hrvatskoj u proteklih više od dvadeset godina

1. U proteklih je dvadeset godina zbog rata, problema vezanih uz tranziciju, procesa priključivanja EU, jakih ideoloških podjela i isključivosti prema manjinama organizirano civilno društvo u Hrvatskoj koje se bavi pitanjima demokratizacije razvilo je određene zajedničke karakteristike. Podrška takvim organizacijama je stoga od davatelja financijskih podrški, kako međunarodnih tako i domaćih, bila u dobrom dijelu fokusirana na pitanja ljudskih prava, transparentnosti, dobre vladavine, borbe protiv korupcije i sl. Kao rezultat takvog procesa razvio se niz organizacija čije je djelovanje usmjereno prema institucijama vlasti. S jedne strane, one vrše javnu kontrolu, a s druge zagovaraju promjene javnih politika. To je dovelo do rasta stručnih sposobnosti i kapaciteta tih organizacija te njihove profesionalizacije, ali i vrlo ograničenog rada na okupljanju građana. Tako su npr. zagovaračke kampanje uglavnom projektnog karaktera te su okrenute više prema medijskoj vidljivosti pojedinih problema, nego prema uključivanju građana u stvaranje šire društvene podrške. Ipak u proteklih nekoliko godina, uglavnom pod pritiskom dugotrajne ekonomske te društveno-političke krize, započeo je proces okretanja kako novih, tako i dijela postojećih organizacija prema društveno-ekonomskim temama i novim metodama djelovanja. Organizirano civilno društvo u Hrvatskoj koje se bavi demokratizacijom suočava se s prilikom da prvi puta u posljednjih četvrt stoljeća nastupa ne samo iz univerzalne pozicije zaštite prava, koja su najčešće ugrožena društvenim manjinama, nego i iz pozicije većine građana koji trpe direktne posljedice društveno-ekonomske krize.
2. U proteklih desetak godina razvilo se, s druge strane, društveno poduzetništvo kao polje civilno-društvenog djelovanja koje spaja poduzetničke vrijednosti i korist zajednice. Ovaj je proces dobio značajan poticaj kroz pridruživanje Hrvatske EU pa su za njega predviđeni programi financiranja kroz europske fondove koji će Hrvatskoj biti na raspolaganju u razdoblju koje upravo započinje. Paralelno s ovim procesom, u zadnjih nekoliko godina počele su se pojavljivati prakse solidarne i dobre ekonomije koje su alternativa postojećem ekonomskom modelu temeljenom na profitu i očekivanjima beskonačna rasta. Značaj ovakvih praksi raste zbog posljedica društvene i ekonomske krize jer one pokazuju brojne mogućnosti i prilike za samoorganiziranje i inicijativu građana oko ekonomskih pitanja.
3. Osamostaljenje Hrvatske praćeno ratnim sukobom i razaranjem pokidalo je veze s društvima novonastalih država, pri čemu nisu stvorene nove značajne veze niti prema drugim zemljama iz regionalnog niti prema zemljama iz šireg europskog okružja. Službene politike suradnje u regiji

uglavnom su posljedica pritiska međunarodne zajednice te su najčešće samo deklarativnog karaktera bez stabilnih poticajnih mjera za ostvarivanje suradnji. S druge strane, ekonomska suradnja, zbog uvjeta financijske krize, ne pomaže značajno procesu unapređenja društvenih veza. Politički i ekonomski procesi na dosadašnjem stupnju razvoja ne omogućuju dugoročnu suradnju i razmjenu oko pitanja koja civilnodruštveni akteri sami smatraju prioritetima društvenog razvoja. Brojni su primjeri regionalne suradnje organizacija civilnog društva u proteklih desetak godina, no izostao je sustavni poticaj za razvoj tih inicijativa.

II. Potrebe

Tematski fond Demokratizacija 2.0 osmišljen je s ciljem osiguravanja uvjeta za održivost aktivnog civilnoga društva u Hrvatskoj, njegova daljnjeg razvoja, povećanja društvenoga utjecaja koje civilno društvo ima na ukupni društveni razvoj te potrebe za umreženim djelovanjem na temama od europskog i regionalnog značaja.

1. Institucionalni okvir za djelovanje i razvoj civilnog društva u Hrvatskoj (Savjet za razvoj civilnoga društva, Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva, Vladin Ured za udruge) značajno je razvijen u odnosu na zemlje u regiji. Nasuprot tome, razina razvijenosti fizičke infrastrukture za djelovanje organiziranog civilnog društva kao i za neformalno okupljanje i djelovanje građana i građanskih inicijativa je vrlo niska i izrazito neujednačena u različitim dijelovima Hrvatske. U mnogim lokalnim sredinama posebno nedostaju prostori bitni za izgradnju javnosti. Uspostavljanje mreže multifunkcionalnih prostora koje koriste brojne organizacije, neformalne inicijative i građani za različite javne namjene i potrebe zajednice pokazuje se kao jedan od temelja održivosti djelatnog i utjecajnog civilnog društva u Hrvatskoj.
2. Demokratizacija je, s obzirom na opseg i ciljeve djelovanja civilnoga društva, u uvjetima tranzicije uglavnom bila predstavljana kao zaštita prava različitih manjina te osiguravanje odgovornih i transparentnih institucija vlasti putem javnog pritiska i kontrole. Sudjelovanje građana u donošenju odluka svodi se na različite vrste savjetodavnih procesa koji gotovo u pravilu ne utječu na konačne odluke. U isto vrijeme se klijentelizam i korupcija u upravljanju javnim resursima razotkrivaju u sve većim razmjerima. Ovi procesi narušavaju povjerenje građana u sustav i njegove institucije, no u isto vrijeme jačaju zahtjev za primjenom modela sudioničke demokracije. Sve je veći broj različitih primjera, više ili manje formaliziranih, intersektorskih partnerstava oko upravljanja javnim i zajedničkim resursima, posebice u lokalnim zajednicama. Od lokalnih akcijskih grupa za ruralni razvoj koje uključuju aktere iz lokalnih uprava, civilnog društva i privatnog sektora do partnerstava lokalnih vlasti i mreža organizacija civilnog društva u osnivanju i upravljanju društveno-kulturnim centrima. Pomak od sustava u kojem se javnim resursima upravlja isključivo putem institucija političke vlasti prema sudioničkom upravljanju

omogućit će veću održivost, fer pristup i društvenu kontrolu korištenja. U konačnici, to znači maksimiziranje dugoročnih koristi za zajednicu i smanjivanje rizika zloupotrebe. Potrebno je poticati postojeće prakse, njihovo povezivanje i podizanje na razinu modela za održivi društveni razvoj.

3. U proteklih nekoliko godina šire se područje i metode civilno-društvenog djelovanja u Hrvatskoj. Pravo na rad i pravo na dom, financijska isključenost, obrana javnih i zajedničkih dobara itd., postaju središnje društvene teme, ne samo zbog razine postojećeg društvenog problema, nego i zbog civilnodruštvenog odgovora na njega. Stvaraju se transverzalne veze i koalicije različitih novih i starih aktera civilnoga društva koje prelaze zadatosti pojedinih područja djelovanja. Najistaknutiji pomak u tom smislu događa se povezivanjem sa sindikatima. S druge strane, uobičajeno je postalo zajedničko djelovanje organizacija iz kulture s okolišnim organizacijama i neformalnim građanskim inicijativama širom Hrvatske. Potrebno je osigurati daljnje povezivanje etabliranih i profesionaliziranih organizacija civilnoga društva, kao što su npr. organizacije za zaštitu ljudskih prava i okolišne organizacije sa sindikatima na jednoj strani i novim organizacijama te neformalnim inicijativama na drugoj strani. Unapređenjem i razvojem ovakvih koalicija i platformi koje se bave društvenim problemima stvaraju se preduvjeti za značajniji utjecaj civilnoga društva u zaštiti prava većine građana u uvjetima društveno-ekonomske krize.
4. Izgradnja ekonomije i kulture solidarnosti u središtu je sve većeg broja inicijativa građana u Hrvatskoj. Razvijaju se i provode koncepti dobre i solidarne ekonomije koji zagovaraju i podupiru: socijalne i radničke zadruge, alternativne valute kao banke vremena, gospodarenje zemljom na principima zajedničkih dobara, sudionički način izrade proračuna, neformalne modele razmjene te dijeljenje vještina i stvari ili druge oblike solidarne ekonomije kojima upravljaju i imaju koristi sami članovi tih organizacija, institucija i zajednica. Primjerice, područje hrane upravo je jedno od takvih područja djelovanja na kojem se tokom posljednjih nekoliko godina na lokalnoj razini stvorilo čitav niz inovativnih i participativnih oblika suradnje i solidarnosti: grupe solidarne razmjene (GSR-ovi) kao uglavnom neformalni oblici potrošačko-proizvođačkog zadrugarstva i stvaranje sustava trenutne pomoći ugroženim i oštećenim OPG-ovima, samoinicijativni sajmovi lokalno proizvedene i pripremljene hrane, urbani vrtovi ili gradski vrtovi zajednice, razmjene i dijeljenje sjemena, te sakupljanje odbačene hrane i kuhanje za građane i građanke koji se zateknu na otvorenim prostorima ili za najsiromašnije i osobe u nepovoljnom položaju. Cilj ovakvih nastojanja je stvoriti održivi sustav politike hrane u lokalnim zajednicama. Potrebno je potaknuti ovakve raznolike inicijative u što je moguće više područja društva, njihovo umrežavanje i podizanje na razinu vidljivog alternativnog modela postojećem sustavu ekološki, socijalno i ekonomski neodrživog razvoja.

5. Suradnja civilno-društvenih aktera u regiji se u proteklih desetak godina razvija oko solidarnosti u rješavanju društvenih problema kao što su: smanjene posljedica ratnih razaranja te pomoć žrtvama rata, osiguravanje funkcioniranja sustava zaštite ljudskih prava, ali i kao izraz potrebe za suradnjom u razvijanju pojedinih područja kao što su kultura, zaštita okoliša, zajednički monitoring implementacije javnih politika i procesa pristupanja EU i sl. Suradnje su još uvijek malobrojne, uglavnom projektno orijentirane i povezane s programima financiranja EU i stranih donatora u regiji. Ne postoje razvijeni regionalni institucionalni mehanizmi za poticanje suradnje kakvi su nužni s obzirom na nedavnu tragičnu prošlost i slične uvjete života na europskoj periferiji društveno-ekonomskog utjecaja i moći. U isto vrijeme, postoji trend povlačenje donatora iz regije koji se ne može nadoknaditi EU financiranjem. Ovakva situacija praćena je slabim kapacitetom za suradnju na europskoj razini kako u različitim programskim područjima civilnodruštvenog djelovanja tako i u platformama i na temama bitnim za sve građane Europe. Potrebno je osigurati stabilne uvjete za razvoj projektnih suradnji, ali i dugoročnih platformi za regionalnu suradnju na poljima na kojima postoje društveni kapital i relevantni civilnodruštveni akteri. Pored toga, treba stvoriti uvjete za kvalitetnije sudjelovanje regionalnih aktera u europskim suradničkim platformama. Konačno, potrebno je poticati djelovanje aktera i platformi koji zagovaraju uspostavljanje međudržavnih institucionalnih mehanizama za regionalnu suradnju. Ovakav tematski fond pruža priliku drugim donatorima da se uključe u njegovo sufinanciranje i razvoj. Na ovaj način moguće je zadržati međunarodne donatore u regiji.

Dokument pripremili Centri znanja za društveni razvoj u Republici Hrvatskoj:

GONG, Zagreb – Centar znanja u području građanskog aktivizma i izgradnje demokratskih institucija društva

KUĆA LJUDSKIH PRAVA ZAGREB – Centar znanja u području zaštite i promicanja ljudskih prava

MREŽA MLADIH HRVATSKE, Zagreb – Centar znanja u području djelovanja mladih

SAVEZ UDRUGA KLUBTURA, Zagreb – Centar znanja u području nezavisne kulture

UDRUGA MOST, Split – Centar znanja u području društvene uključenosti (smanjenja siromaštva)

ZELENA AKCIJA, Zagreb – Centar znanja u području zaštite okoliša, održivog razvoja i korištenja obnovljivih izvora energije

ZELENA MREŽA AKTIVISTIČKIH GRUPA, Dubranec – Centar znanja u području održivog življenja i razvoja permakulture